

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Camilla Zayer

De familjerättsliga Sharialagarna – Guds lag i människans samhälle

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Ryrstedt

Familjerätt

Våren 2010

Innehåll

الخلاصة	1
SUMMARY	2
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
ORDLISTA	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund och syfte	6
1.2 Frågeställning	7
1.3 Metod och materialval	7
1.4 Disposition och avgränsning	7
2 HISTORIK	9
2.1 Den muslimska rättens ursprung	9
2.3 Modernisering av Sharia	9
3 GÄLLANDE MUSLIMSK RÄTT	11
3.1 Kort överblick	11
3.1.1 Saudiarabien	12
3.1.2 Iran	12
3.1.3 Egypten	13
3.1.4 Sverige	14
4 ÄKTENSKAPET	15
4.1 Giftermål enligt muslimsk rätt	15
4.1.1 Trolovning	15
4.1.2 Äktenskapsceremonin	16
4.1.3 Mahr	17
4.1.4 Polygami	17
4.1.5 Tidsbegränsat äktenskap	18
4.2 Mannen och kvinnans roll i äktenskapet	18
4.3 Rätten till skilsmässa	19

4.3.1	Olika typer av skilsmässa	20
5	TEOKRATI VS. SEKULARISM	22
5.1	Sharia i det moderna samhället	22
6	INTERVJUER	25
6.1	Jan Hjärpe – Professor emeritus i islamologi	25
6.2	Bejzat Becirov – VD Islamic Center i Malmö	26
7	ANALYS	28
7.1	Sharialagarna ur ett genusperspektiv	28
7.2	Kan Guds lag råda i människans samhälle?	31
7.3	Framtidens Sharia	31
8	SLUTORD	34
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35
	Litteratur	35
	Artiklar	35
	Internetkällor	35
	Övriga källor	36
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	37
	Hovrättsdomar	37

الخلاصة

أصبحت الشريعة موضوعا ساخنا في النقاش حول قدرة الإسلام أو عدم قدرته, على التكيف مع حداثة العالم الذي نعيش فيه. وقد ظهرت في المجتمعات التي يهيمن فيها الإسلام, دعوات تنادي بالتخلي عن الشريعة, إذا ما أرادت أن تكون عضوا مقبولا في المجتمع الدولي.

قوانين الشريعة مستمدة من القرآن الكريم والسنة استنادا على الحديث وسيرة الرسول وتعاليمه. والأحاديث لم ترد في القرآن الكريم بل إنها موثقة نقلًا عما رواه الصحابة وآل البيت من أحاديث النبي محمد (ص) وما تناقلوه عن أعماله وتعاليمه.

وهناك تفسيرات متباينة لنصوص الشريعة. فعلى سبيل المثال فإن الشريعة هي القانون السائد في كل من المملكة العربية السعودية وإيران. بينما مصر هي دولة إسلامية علمانية, تستند على الشريعة كمصدر في سن قوانينها. وإنطلاقا من هذا التباين تختلف التفسيرات بشكل كبير من دولة إسلامية إلى أخرى.

كثير من القوانين التي تستند على الشريعة والمتعلقة بتنظيم العلاقات العائلية, لا تتصف بالمساواة بين الرجل والمرأة. كمثال على ذلك لا يحق للمرأة أن تتزوج من غير المسلم, بينما يحق للرجل أن يتزوج من امرأة غير مسلمة شرط أن تكون من أهل الكتاب. الرجل له الحق المطلق أن يطلق زوجته إذا أراد ذلك, كما يحق له أن يتزوج مع عدة نساء في الوقت نفسه. هذه الفروقات أمام القانون أثارت الاستياء عند الكثيرين ودفعتهم إلى التساؤل عن ضرورة مواكبة تطورات الحياة الحديثة والمناداة بالمساواة. سؤال وجيه يطرح نفسه, وهو هل ستبقى الشريعة, كمصدرا للتشريع, محافظة على وضعها الحالي دون أن تكيف نفسها مع الحداثة ومتطلبات العصر للمساواة, ومع هذا تكون قادرة على الاحتفاظ بمكانتها المميزة عند المسلمين, والوفاء باحتياجاتهم العصرية في كل العالم؟

الكثير من المصلحين والناشطين في مجالات الحركات النسوية الإسلامية في جميع العالم, يعتقدون بأنه قد حان الوقت لمراجعة الشريعة وتعديل بعض مما لا يتواءم مع تطورات الحياة في المجتمعات المعاصرة, وذلك من خلال النقاش والحوار البناء والإجتهاد بالتفسير, وهذا لا يعني الإلتزام بانتهاج قوانين المجتمعات الغربية حرفيا كمصدر أوحده في التفكير لإيجاد البدائل.

الغاية من هذا البحث هو مناقشة بعض الأمور المثيرة للجدل في التشريع الإسلامي ومعالجة كل إشكالياتها وجوانبها التاريخية وتحدياتها المستقبلية.

Summary

Over the last decade, Sharia has become an intense subject of discussion. Especially considering the laws compatibility with the modern society we now are claiming to live in. Countries, where Islam is the dominating religion, are encouraged to look past Sharia in order to become worthy members of the international congregation.

Sharia is derived from two primary sources, the divine revelations set forth in the Qur'an and the sayings and example set by the Prophet Muhammad in the Sunnah. Different countries and cultures have varying interpretations of Sharia, in Saudi Arabia, for example, Sharia is regarded as the official law, whereas in Egypt Sharia is used as source for legislation.

A great deal of the Sharia-laws are not gender-neutral, as an example one can mention men's right to marry any woman he want, irrespective of her faith. Muslim women do not have the same choice – they are only allowed to marry Muslim men. Furthermore the Muslim men have an unconditional right to divorce and the right to marry more than one woman. These inequalities have given rise to a heated discussion – shouldn't the religious law adjust to the modern society's demands and needs for gender-equality? Can Sharia remain its reputation as guiding rules for Muslims all over the world even though it would lose its status as an unalterable source of law?

According to the many Muslim modernists and Muslim feminists around the world it is in due time to clear away some of the Sharia-laws that are not consistent with today's society and time to put another new, modern interpretation to Sharia. Even though a modernization of Sharia might be at hand it is vitally important to keep in mind that the Western civilization is not always the only conceivable solution.

Sammanfattning

Sharia har blivit ett hett ämne i debatten om huruvida Islam är förenligt med den moderna värld vi idag säger oss leva i eller ej. De samhällen där Islam är den dominerande religionen uppmanas att lägga Sharian bakom sig om de vill bli accepterade medlemmar i det internationella samfundet.

Sharialagarna är till stor del baserade på Koranen men också på *sunna* – dvs. profeten Muhammeds vanor och religiösa handlingar samt *haditherna*. *Haditherna* är dokumenterade berättelser om profeten Muhammeds undervisning och handlingar. De finns inte nedskrivna i Koranen utan är insamlade av profetens närmaste följeslagare och familjemedlemmar. Det finns flera olika tolkningar av Sharia, i t.ex. Saudiarabien och Iran är Sharia officiell lag. I Egypten, som är ett mer sekulärt muslimskt land, används Sharia som en källa för lagstiftningen. Detta innebär att tolkningarna kan variera kraftigt från land till land.

Många av de familjerättsliga Sharialagarna slår ej lika för män och kvinnor, som exempel kan nämnas att kvinnor inte får gifta sig med icke-muslimska män, medan män får gifta sig med vilken kvinna som helst – oavsett trosbehörighet, mannens ovillkorliga rätt till skilsmässa samt mannens rätt att gifta sig med flera fruar. Dessa olikheter inför lagen har fått många att reagera – bör inte den religiösa lagen anpassa sig till den moderna världens behov och krav på jämställdhet? Men kan Sharia med sin status som en oföränderlig rättskälla, ändå bevara sitt anseende som rättesnöre för muslimer världen över?

Enligt många av de muslimska modernister samt muslimska feminister världen över är det hög tid att rensa bort de delar av Sharia som ej är förenliga med dagens samhälle och hög tid att öppna upp en väg för nytolkning och modernisering av Sharia. Detta utan att för den sakens skull blint följa den västerländska modellen som om den vore det enda tänkbara.

Förord

Detta examensarbete avslutar min tid på juridikprogrammet vid Juridicum i Lund. Arbetet belyser de familjerättsliga Sharialagarna och den problematik som kan uppkomma när man låter ett samhälles rättssystem baseras på religiösa skrifter. Ökad globalisering måste gå hand i hand med en ökad förståelse för andra kulturers normer och rättssystem. De senaste åren har det blivit vanligare att muslimsk rätt och traditioner åberopas inför svensk domstol, följaktligen är behovet av en granskning och en översyn av den muslimska rätten, i ljuset av den sociala verklighet den skall tillämpas i, väsentlig och nödvändig. Det är min förhoppning att detta arbete kan bidra till en inblick i den muslimska rätten, dess problematik, historik, utmaningar och framtid.

Jag vill först och främst tacka min pappa, doktor Mohammed Zayer, för oupphörligt stöd och ständig uppmuntran.

Vill även passa på att tacka min handledare, Eva Ryrstedt, för alla kloka råd, professor emeritus Jan Hjärpe för många givande svar på mina nyfikna frågor samt Islamic Centers VD Bejzat Becirov för intressanta tankar och inspirerande synvinklar.

Ordlista

Allah	Gud
Fatwa	Uttalande av religiös shi'itisk auktoritet, tolkningsgrund vid rättstillämpning
Faqih	Islamisk jurisprudens
Fiqh	Islamisk rättsvetenskap
Furu al-fiqh	”Jurisprudensens grenar”
Hadith	Tradition om vad profeten har sagt eller gjort
Hanbali	En av de sunnitiska rättsskolorna med centrum i Syrien, Palestina och Saudiarabien
Hudud	Fem olika sorters brott (t.ex. äktenskapsbrott) som föreskriver straff såsom stympning och piskning.
Ibadat	Gudstjänsthandlingar
Idda	”Väntetid” vid skilsmässa
Ijtihad	Att med förnuft självständigt (ny)tolka Koranen
Imam	Muslimsk präst
Kafir	En icke-muslim
Khula	Kvinnans rätt till skilsmässa
Khutba	Den predikan som hålls vid fredagsbönen men även namn för trolovning
Madhhab	Rättsskola
Mahr	Brudpenning
Mahr-makhkar	Del av brudpenning som betalas till kvinnan om mannen förskjuter henne
Mahr-muqaddam	Del av brudpenning som betalas till kvinnan vid äktenskapets ingående
Muamalat	Transaktioner
Mufti	En rättslärd's svar på fråga om Sharia
Mujtahid	Religiös shi'itisk auktoritet
Mulla	Titel för islamiska lärde och teologer
Mutawia	Religiös polis
Nafaqa	Ekonomiskt underhåll
Nikah	Äktenskap
Nikah-misyar	Tidsbegränsat äktenskap
Qadi	Shariadomare
Qanun	Stiftad, skriven lag
Shafi'i	Sunnitisk rättsskola
Sieghe	Hustrun i ett tidsbegränsat äktenskap
Sunna	Profeten Mohammeds ”tradition”; sedvana återberättad genom hadither
Talaq	”Förskjutning”, skilsmässa
Tazir	Domaren fastställer straff efter egen bedömning
Ulama	Rättslärd
Usul al-fiqh	”Jurisprudensens rötter”
Vakil	Advokat/juridisk representant

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Sharia betyder "vägen till vattenkällan" eller "Guds lag" och det är ett begrepp inom Islam som avser att beskriva den *gudomliga viljan*. Sharia är ett lagsystem som stöder sig på texter ur *Koranen* och Muhammeds *Sunna*.¹ Det finns flera tolkningar av Sharia och följaktligen är rättstraditionen ej entydig i diverse frågor utan den har fått sin utformning inom olika skolor. Sharialagarna tillämpas mycket olika från land till land. I vissa muslimska länder är sharialagarna officiell lag, t.ex. Saudiarabien, medan de i andra länder verkar som källa till lagstiftning, detta är fallet i t.ex. Egypten. Idag baseras de flesta ländernas lagstiftning i den muslimska världen på tre källor:

- Sharia
- Lokala lagar/sedvänjor
- Moderna västerländska lagar

Kombinationen av dessa kan se relativt olika ut i olika länder och regioner. I de flesta muslimska länder används Sharia endast inom familjerätten och reglerar därmed enbart frågor som äktenskap, skilsmässa, vårdnad och arv. Inom andra juridiska områden används istället ofta sekulära lagar inspirerade av västerländsk modern lag.²

I takt med en ökad globalisering sker fler och fler möten mellan olika rättskulturer. Dessa möten har länge fascinerat mig, möten som ideligen innebär krockar mellan människor, lagar och kulturer. Vad händer med uråldriga traditioner och lagar när världen omkring utvecklas i en annan riktning? Är det möjligt för Sharialagarna – Guds lag – att stå utanför det moderna samhället eller bör *Guds lag* bli *människans lag*?

Min initiala ambition med detta arbete är att försöka avdramatisera den muslimska rätten. Min uppfattning är att många människor, framförallt de som bor i västerländska länder, har många djupt rotade föreställningar om vad den muslimska rätten innebär, i synnerhet hur kvinnorna behandlas. Stämmer denna ojämsställda bild av de muslimska lagarna eller är det så att omvärlden är alltför snabb att döma?

Det övergripande syftet med detta arbete är att fördjupa mig inom de familjerättsliga Sharialagarna avseende äktenskap. Genom en ökad kunskap om Sharialagarna hoppas jag kunna få en rättvis bild av hur rättssystemet ser ut och tillämpas och vilka förändringar som eventuellt kan behöva göras.

¹ Nasir, Jamal J, *The Islamic Law of Personal Status*, s.19

² Mallat Chibli, *Introduction to Middle Eastern Law*, s. 412f

1.2 Frågeställning

Genom att utreda, beskriva och granska de familjerättsliga Sharialagarna avseende äktenskapets ingående och upplösning söker jag svar på följande frågor; *Stämmer omvärldens ofta fördomsfulla tankar om muslimsk rätt att kvinnorna är förtryckta eller är omvärlden alltför snabb att döma? Hur ser verkligheten ut för dem som lever i länder med detta rättsystem – är Sharialagarna könsneutrala? Är det ens möjligt, i vår moderna värld, att ha ett rättsystem baserat på religion – kan Guds lag råda i människans värld?*

1.3 Metod och materialval

Jag vill gå till botten med de många fördomar som florerar kring muslimsk rätt. Det är min förhoppning att, genom att tillämpa ett genusperspektiv på mina ovan ställda frågor, se huruvida de familjerättsliga Sharialagarna är könsneutrala eller ej. I fall det skulle visa sig att lagarna *ej* är könsneutrala - vad beror det i så fall på?

Jag använder mig även av den historiska metoden, då jag redogör för den muslimska rättens ursprung. Inledningsvis blir den historiska och den traditionella rättsdogmatiska metoden aktuella i mitt arbete för att sedan ge plats åt två stycken intervjuer och slutligen, i min analys, tillämpar jag mig av den kritisk rättsdogmatiska metoden.

1.4 Disposition och avgränsning

Inledningsvis ges en förklaring till mitt syfte med uppsatsen, kort bakgrund till dess uppkomst, frågeställningar, hur jag har gått till väga samt eventuella hinder som har uppkommit under processens gång. Kapitel 2 redogör för den muslimska rättens ursprung men även den modernisering som har skett det senaste århundradet. Fokus i kapitel 3 har medvetet lagts på *några* utvalda muslimska länder där tillämpningen av Sharia skiljer sig åt. Sharialagarnas tillämpning kan se ytterst olika ut beroende på i vilket muslimskt land man befinner sig i, något som försvårat avgränsningen ytterligare. Den islamiska rättstraditionen är ingen homogen sådan, det råder stor spännvid mellan de olika åsikterna om hur Sharialagarna skall tillämpas.

Då mitt intresse för ämnet i fråga är stort har det varit problematiskt att avgränsa till ett specifikt område inom de familjerättsliga Sharialagarna. På grund av utrymmesskäl har jag medvetet valt att inte fördjupa mig inom samtliga familjerättsliga sharialagar utan huvudfokus vilar på äktenskapet. Under kapitel 4 har jag redogjort allmänt för äktenskapets ingående och upplösning enligt muslimsk rätt och under nästföljande kapitel sker ett resonemang utifrån de två laddade begreppen *teokrati* och *sekularism* – kan Sharia vara förenligt med det moderna samhället? Den frågan låter jag även

genomlysa de intervjuer (kapitel 6) jag har gjort med två personer som har anknytning till den muslimska rätten; professor emeritus i islamologi Jan Hjärpe samt Islamic Center i Malmö VD Bejzat Becirov. Slutligen, i de avslutande kapitlen (kapitel 7 och 8) analyserar och granskar jag det fakta jag har kommit fram till utifrån mina ställda frågeställningar.

2 Historik

2.1 Den muslimska rättens ursprung

Islam, den yngsta av de stora världsreligionerna, uppstod på arabiska halvön, i det nuvarande Saudiarabien som en följd av profeten Mohammeds uppenbarelser mellan åren 610 och 631 e.Kr. i Mecka. Religionen bygger på Mohammeds återgivning av Guds ord såsom de uppenbarades för honom. Dessa uppenbarelser finns samlade i *Koranen*, Islams heliga skrift och Sharias mest auktoritära rättskälla. Efter Mohammeds död år 632 e.Kr. splittrades den muslimska världen kring frågan om hans efterträdare som världslig och religiös ledare.³ Det är ur denna splittring som uppdelningen av muslimer i en *sunnisk* majoritet och en *shi'itisk* minoritet uppstått. Anhängare av *shi'ismen*, som har sitt centrum i Iran, hävdar att den islamiske ledaren måste vara en ättling av Mohammed och dennes svärson Ali. Sunniterna hävdar de historiska kalifernas legitimitet.⁴

Sharia omfattar alla rättsområden, t.ex. civilrätt, straffrätt, processrätt och familjerätt. Sharia omfattar även regler som enligt ett sekulärt sätt att tänka inte faller inom juridikens domäner utan snarast hör till religionens eller det sociala livets område. Åtminstone i teorin sammanfaller juridiska och etiska frågor inom islam.⁵

2.3 Modernisering av Sharia

Den islamska rätten påverkades i högsta grad av de stora förändringar som skedde inom den muslimska världen efter 1800-talet. Den stora påverkan visade sig främst på två sätt, det ena sättet var att den roll som Sharia hade minskades för att ge europeiska modeller större utrymme, det andra sättet var det motsatta; man ville öka Sharias roll genom att modernisera lagarna och ge betydligt mer utrymme till *ijtihad*.⁶

I perioden under slutet av 1800-talet och under 1900-talet skedde massiva förändringar i de flesta muslimska länder. Flera regeringar kom att domineras från västländerna och en förändring i den muslimska rätten skedde gradvis. När västländerna koloniserade muslimska länder ansåg kolonialmakterna att västerländska moderna lagar, seder och bruk skulle gälla även i deras kolonier. Men istället för att påtvinga en hastig förändring skedde införandet långsamt. Vissa mindre lagändringar skedde dock direkt vilket arabstaterna fick anpassa sig efter. De nya erövrarna såg inga skäl till att ha kvar Sharia, lagarna fyllde ingen funktion för dem, följaktligen ville

³ Schiratzki, Johanna, *Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv*, s. 25f

⁴ *Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv*, s. 26

⁵ *Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv*, s. 27

⁶ Pearl, D, Menski, *Muslim Family Law*, s. 19ff

de ge det religiösa systemet så lite inflytande som möjligt. Deras strategi var att införa lite av det nya hela tiden och göra så att de gamla regelsystemen fasades ut allt eftersom folket i landet utvecklades och moderniserades.⁷

Det rådde stora svårigheter när man försökte anpassa de västländska lagarna till Sharia och vid försöken att smälta ihop dem två lagsystemen. Problemen låg i att använda Sharia som lag i ett modernt samhälle med västerländska rättsmodeller. Om man ser till de olika definitioner om vad en lag kan vara – nationell, internationell eller universell - så passar inte Sharia in i något av dessa tre alternativ. Sharia är ingen nationell lag då den inte begränsar sig till någon form av gränser eller länder. Den gäller inte alla människor förutom muslimer och det råder skillnad från rättsskola till rättsskola. Det visar på att Sharia inte är beroende av gränser samt att det finns skillnader även mellan muslimska samhällen. Det är svårt att sätta in Sharia i ett internationellt system, då systemet inte bygger på mellanstatliga överenskommelser av något slag och en universell lag är helt uteslutet då Sharia bara är till för muslimer. Detta har gjort det svårt att anpassa Sharia i en värld dominerad av det moderniserade lagsystemet från västvärlden. För att kunna lösa problemet behövdes en förändring när man praktiserar Sharia. Initialt visste man inte om man skulle göra Sharia till en nationell lag som bara gällde den muslimska befolkningen i landet, eller om man skulle göra den till en universell lag som gällde alla muslimer. Om den skulle göras till en universell lag, behövdes det fortfarande variationer beroende på vilket land det gällde och hur förhållanden var där. Det var svårt att hitta en anpassning för Sharia; hur, var, när och för vem den skulle gälla för, samtidigt som den skulle passa in i någon av de västerländska definitionerna på en lag.⁸

Vid reformeringen försökte man in i det sista att undvika att förändra Sharia alltför mycket då Sharia, bland många troende muslimer, anses vara ett uttryck för Guds oföränderliga vilja. En lösning på den problematik man ställdes inför blev att dela upp rättsmakten i två tydligt olika delar mellan separata Sharia-rättssalar med *Qadis* och staten. Det som lämnades till Sharia var familj och personliga ärenden som i sin tur tolkades som ”utanför lagen” av västerländsk domstol. Fast Sharia fortfarande fick spela en stor roll skedde det påtagliga reformer inom domarkåren, t.ex. år 1936 då *mullor* i Iran utan juridisk utbildning förbjöds att fungera som domare. I Libyen har man försökt att avskaffa många av de regler som baseras på *sunna*, detta genom att ogiltigförklara *hadithernas* återberättarkedja. Detta resulterar i att de områden som står utanför den världsliga maktens lagstiftning, på grund av att den regleras av Sharia, krymper och därmed ökar utrymmet för sekulär lagstiftning.⁹

⁷ Muslimsk familjerätt – i ett svenskt perspektiv, s. 32ff

⁸ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/nytankande-visar-vagen-for-islams-modernisering_46849.svd, hämtad 2010-04-16

⁹ Muslimsk familjerätt – i ett svenskt perspektiv, s. 35

3 Gällande muslimsk rätt

3.1 Kort överblick

De muslimska Sharialagarna omfattar dels plikter inför Gud - *ibadat* och dels transaktioner mellan människor - *muamalat*. Ibadat behandlar till exempel bönen och gudstjänstlivet och muamalat rör samhällliga frågor. Sharia omfattar även regler för hur icke-muslimer skall behandlas i muslimska områden, vid krig och konflikter o.dy.

Den islamiska rättsvetenskapen kallas *fiqh* och utgör den rättsvetenskapliga uttolkningen av Sharia. Koranen har 350 verser med ett direkt lagmässigt innehåll. Rättsvetenskapen, *fiqh*, brukar delas in i två delar, *usul al-fiqh* och *furu*. *Usul al-fiqh* betyder lagens rötter och *furu* syftar på lagens grenar. *Usul al-fiqh* är läran om rättsskolorna samt metoden att tolka dem medan *furu* är studiet av reglernas innehåll. En expert på Sharia, dvs. en muslimsk rättslärare, kallas *faqih* på arabiska.¹⁰

Sharia vänder sig till den enskilde troendes personliga samvete, etik och rättspatos. Befogenheten att tillämpa Sharia har traditionellt sett inte vilat på statens ansvar, utan på den muslimska trosgemenskapen. Religiösa bestämmelser har med andra ord hållits inom de olika religiösa samfundet. Denna tvådelade juridiska modell har uppfattats som en förutsättning för att det ska vara möjligt att följa olika religioner under ett och samma politiska styre. Den juridiska tudelningen hänger i sin tur samman med en historisk situation när staten var svagare och inte hade lika övergripande kontroll av medborgarnas privata sfär som i modern tid. Parallellt med den religiösa lagen har det i Islams historia också funnits en sekulär lag, *qanun*, som inte stått i motsättning till Sharias fem grundläggande målsättningar som är värnande om: 1) livet, 2) förnuftet, 3) religionen, 4) egendomen och 5) fortplantningen. Den sekulära lagen är ett kodifierat lagsystem som utvecklades i det Osmanska riket. Den ursprungliga tanken med *qanun* var att den främst skulle beröra frågor och juridiska fält där Sharia ansågs vara ofullständig men i själva verket kom den att ha motsatt effekt; man gick efter *qanun* i första hand och när denna var bristfällig gick man efter Sharia. Utvecklingen av *qanun* gick i linje med Sharia, tanken var att det kodifierade lagsystemet skulle inbegripa lagar som baserades på Sharia och utveckla dessa.¹¹

¹⁰ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/sharia-och-de-parallella-rattssystemen_4340205.svd, hämtad 2010-03-28

¹¹ Introduction to Middle Eastern Law, s. 121

3.1.1 Saudiarabien

Idag är Saudiarabien det enda muslimska land som helt baserar sitt rättssystem på Sharia. Monarken, för närvarande kung Abdullah bin Abdul Aziz, utfärdar vissa förordningar men dessa är helt fristående från rättssystemet. Härmed finns det en inbyggd motsättning mellan kungen och de rättslärda. I det saudiarabiska rättssystemet är *qadierna* (domarna) mer självständiga och dömer mer efter eget *ijtihad* (processen att genom tolkning av de religiösa rättskällorna utarbeta lagar) än i de mer klassiska Shariasystemen. I Saudiarabien har det traditionellt sett i olika områden funnits två av de fyra största sunnitiska rättskolorna, nämligen *shafi'i* och den texttrogna *hanbali*. Eftersom domarna får stor möjlighet till egen tolkning har dessa två traditioner bevarats genom att domare dömer utifrån den rättskola som är aktuell i området, men på senare tid har hanbali fått en mer dominerande roll och trängt undan *shafi'i*, dock är domarna inte bundna av *hanbali*. Systemet är till skillnad från tidigare rättssystem hierarkiskt i fyra nivåer av rättsinstanser.

I Saudiarabien praktiseras *hudud*, än mer strängt än i traditionell sharia. Detta beror dock inte så mycket på de rättslärdas inställning (de menar att *hudud* kan undvikas om möjlighet finns) utan snarare på domarnas frihet, där de genom *tazir* (möjligheten för domaren att fastställa straff genom egen bedömning) har möjlighet att utfärda domar som inbegriper hudud. Saudiarabiens rättssystem bygger delvis på det Ottomanska rikets system sådant det var före 1926 men ger större utrymme för domarnas egna *ijtihad*. *Muftierna* (rättslärda som uttolkar den religiösa lagen) spelar därmed inte särskilt stor roll i domstolarna. Förutom domarna är viktiga aktörer i rättssystemet det råd av *ulama* (rättslärde) som utfärdar *fatwor*, och den religiösa polis, *mutawia*, som ser till att religiösa påbud följs av medborgarna.¹²

3.1.2 Iran

I Iran genomfördes år 1979 en islamistisk revolution. Man tror att det då gjordes försök att applicera samma modell som i Saudiarabien, där Sharia är den styrande lagen, i hela landet. Försöket gick inte igenom utan situationen i post-revolutionära Iran kan beskrivas som en tvådelad rättsmakt. De behöll dels de etablerade institutionerna från Shahens¹³ regim, det vill säga ett parlament, en president som ersätter Shahen och ett rättssystem som är baserat på lagar utfärdade av parlamentet. På andra sidan av den tvådelade rättsmakten skapades andra institutioner som skulle skydda idealet och kämpa mot revolutionens fiender.¹⁴

¹² Hjärpe, Jan, Sharia – Gudomlig lag i en värld i förändring, s. 33

¹³ Titel för härskare

¹⁴ Sharia – Gudomlig lag i en värld i förändring, s. 33f

Alltsedan 1979 har situationen i Iran varit likadan. Den gällande rättens grund är den shi'itiska *madhhaben* (rättsskolan) av islamisk fiqh. Undantag är kultregler, familjerätt och arvsrätt för medborgare som tillhör andra muslimska madhhaber eller de tillåtna icke-islamiska konfessionerna (t.ex. judar och kristna). Man måste dock tillhöra någon av de erkända religionsgrupperna och man kan således ej förklara sig religionslös eller tillhörig någon icke erkänd rättsskola eller religiös grupp.¹⁵

Till skillnad från Saudiarabien finns det i Iran en skriven konstitution (*qanun*) och ett parlament som är en lagstiftande församling. Parlamentet är dock ej suveränt utan underställt kontroll av en konstitutionsdomstol, *Väktarrådet*, som t.ex. kan få bestämma vilka som får lov att kandidera i valet till parlamentet. Väktarrådet är sammansatt av religiösa lärda och är en grupp religiösa specialister som är "Guds röst" i staten. Deras konsult har fullständiga rättigheter, vilket betyder att alla beslut från parlamentet skall gå genom konsulatet och godkännas innan de tas i bruk.¹⁶

Om *qanun*, den skrivna lagen, inte skulle vara tillräcklig, dvs. om det fallet som är aktuellt för rättslig bedömning inte behandlas, eller om den skrivna lagen avviker från Sharia, så skall domaren döma utifrån pålitliga muslimska källor och tidigare tolkningar av accepterade religiösa auktoriteter. Tidigare domar är inte prejudicerande vilket däremot en *fatwa* (uttalande av en *mujtahid*) kan vara. En *fatwa* är dock inte en rättskälla i sig, utan används som tolkningsmaterial och det är inte alla *mujtahider* som har kompetens att avge en *fatwa* som efterlevs i hela landet.¹⁷

3.1.3 Egypten

I Egypten ges parlamentet en stark ställning som lagstiftande församling. I grundlagen från 1980, artikel 2, anges att Sharias *principer* skall utgöra *huvudkällan* för lagstiftning. Sharia är enbart källa till lagstiftning i Egypten, de är sålunda ej bundna av någon specifik *madhhab* eller av traditionell fiqh. Man kan förvisso vända sig till en specialist, Egyptens *stormufti* för att få en *fatwa* men i slutändan är det parlamentet som avgör vad som skall anses vara i enlighet med Sharias principer.¹⁸

I Egypten finns en Högsta domstol som fungerar som konstitutionsdomstol och dess domare kan upphäva en lag eller ett lagförslag om de finner att lagen föreskriver något som uttryckligen är förbjudet enligt Islam. Dessa domare är dock utbildade jurister och ej religiösa experter/ledare.¹⁹

¹⁵ Muslimska familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 41

¹⁶ Sharia – Gudomlig lag i en värld i förändring, s. 34

¹⁷ Muslimska familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 43

¹⁸ Sharia – Gudomlig lag i en värld i förändring, s. 35

¹⁹ Sharia – Gudomlig lag i en värld i förändring, s. 35

3.1.4 Sverige

Sharia har i vissa specifika situationer tillämpats i Sverige i fall där parterna har koppling till islamisk rätt. I ett mål²⁰ avgjort av Hovrätten över Skåne och Blekinge om underhållsbidrag och *mahr* (brudpenning) till en make bosatt i Israel har detta prövats enligt lagen i Israel, eftersom den underhållsberättigade hade hemvist där. I detta fall skedde prövningen enligt 1917 års Ottomanska familjelagstiftning (Ottoman Family Law) som bedömdes gälla för muslimer i Israel.

*Hovrätten har ansett att det finns övervägande skäl att i fråga om underhållsbidrag till make tillämpa lagen i det land där den underhållsberättigade maken har hemvist*²¹

En sådan regel har som följd att underhållsfrågan i princip alltid bedöms med hänsyn tagen till värderingar, levnadsförhållanden och sociala förmåner i det aktuella landet (i det här fallet Israel). Regeln är lättillämpad och den kan utan olägenhet användas även i det fall då inte någon av makarna längre bor kvar i det land där de senast haft gemensamt hemvist. Av hovrättens ställningstagande följer att israelisk lag skall tillämpas på underhållsfrågan. Med hänsyn till vad som framkommit om institutet *mahr* har samma lagval gjorts i denna fråga. Den omständigheten att *mahr* är ett så kallat typfrämmande rättsinstitut har inte hindrat svensk domstol att tillämpa institutet utan hinder av reglerna om ordre public.²²

I ett annat mål har Hovrätten för Västra Sverige, på grund av parternas anknytning till Iran, där båda parterna hade medborgarskap och på hur äktenskapet ingåtts, funnit att iransk rätt skulle tillämpas i fråga om *mahr*.²³

²⁰ RH 1993:116

²¹ RH 1993:116

²² Bogdan, M, Svensk Juristtidning 1993 häfte 7 s. 597

²³ RH 2005:66

4 Äktenskapet

4.1 Giftermål enligt muslimsk rätt

Enligt Islam är äktenskapet en form av berättigande till att *lagligt njuta av varandra* som make och hustru. Dock är det även så att ett muslimskt äktenskap även har många starka religiösa element. Att ingå äktenskap, *nikah*, är en allvarlig företeelse mellan kvinna och man och ett kontrakt som ej skall brytas.²⁴ Äktenskapet är påbjudet av gud och således heligt, men det är samtidigt en social institution som ingås med hjälp av ett skrivet kontrakt. Islam har föreskrivit vissa åtgärder för att göra de äktenskapliga banden så varaktiga som möjligt, när två muslimer ingår ett äktenskapligt förbund, måste det finnas ett klart syfte att göra förbindelsen varaktig och fri från tidsbundna och tillfälliga avsikter. Proväktenskap, tidsbestämda äktenskap och alla äktenskap som verkar experimentberoende är av denna anledning förbjudna i Islam, dock kan man i många muslimska länder idag se att detta kontrakt blivit mer av ett oåterkalleligt dokument. Kontraktet kan innehålla olika villkor rörande äktenskapet. bl a kan kvinnan ställa villkoret att mannen inte tar sig fler hustrur, skulle han ändå göra det, har hon rätt till skilsmässa.²⁵

Som alla kontrakt skapar även detta ett antal rättigheter och skyldigheter och Islam uppmuntrar sina anhängare att fullfölja sina kontrakt, äktenskapskontraktet har dessutom en alldeles special status, eftersom familjen anses vara Islams stöttepelare. Äktenskapskontraktet bör betraktas som ett uppriktigt, permanent förbund. Skulle det av någon orsak inte fungera väl kan det, i vissa fall, upphävas (se 4.3).²⁶

4.1.1 Trolovning

Ett muslimskt äktenskap föregås, som i många andra länder, av en trolovning, *khutba*. *Khutba* innebär att mannen skall framföra sin önskan om giftermål till kvinnan, eller i de flesta fall i första hand till hennes familj då en muslimsk kvinna ej anses vara myndig. I samband med detta diskuteras även de båda parternas person, samhällliga status samt det förestående äktenskapskontraktet som sådant. För att trolovningen skall anses vara giltig skall båda parterna vara medvetna om varandras karaktär och förhållanden i övrigt. Under den tid som de två lär känna varandra, för att få insikt i den andres karaktär o.dy. måste en annan person vara närvarande.²⁷

²⁴ Muslim Family Law, s. 139

²⁵ <http://www.islamguiden.com/familj1.shtml>, hämtad 2010-03-26

²⁶ <http://www.islamguiden.com/familj1.shtml>, hämtad 2010-03-26

²⁷ The Islamic Law of Personal Status, s. 42

Om mannens förfrågan om trolovning antas av kvinnan, eller hennes förmyndare, skall själva trolovningen ske. Trolovningen innebär att paret lämnar löften om att de skall gifta sig i framtiden. När väl denna trolovning tagit plats har ingen annan man rätt att fria till kvinnan i fråga. Om så skulle ske är den första trolovningen utan verkan. Då trolovning är ett löfte om att paret skall ingå äktenskap kan det ej få ske såvida kvinnan ej är redo att gifta sig relativt omgående.²⁸

Att förlova sig innebär inte att parterna är bundna juridiskt till varandra, dock är åsikterna vitt skilda inom den muslimska världen huruvida detta bör vara fallet eller ej.²⁹

4.1.2 Äktenskapsceremonin

Islam är en religion med många olika traditioner och ett muslimskt bröllop kan därför se ut på många olika sätt. Jag har nedan valt att beskriva ett traditionellt sådant, det finns dock fler varianter.

När det gäller de formella reglerna vid själva äktenskapsceremonin gäller de två viktiga momenten *erbjudande om äktenskap* och *acceptansen av ett sådant*. Erbjudandet kan framföras av paret själva eller så kan de företrädas av en advokat, *vakil*.³⁰

Före vigseln brukar vänner och släktingar fira det blivande paret i sina respektive föräldrarhem. Därefter förs bruden till vigsellokalen där brudgummen väntar. Vigseln kan ske i en moské men även hemma eller i en samlingslokal.³¹

Själva vigselakten är oftast en enkel ceremoni, där det blivande paret inför sin Gud (*Allah*) förklarar att de nu hör ihop. Därefter läses Koranen. Det behöver inte vara en muslimsk präst, en imam, som viger paret, utan vilken muslimsk man som helst kan göra det. Bruden leds oftast in av sin far eller en bror och vittnen till vigseln är två vuxna muslimska män. Enlig Islam kan en muslimsk man gifta sig med en kvinna som har en annan religion (dock måste hennes religion tillbedja en Gud), men en muslimsk troende kvinna kan bara gifta sig med en muslimsk man.³²

Efter vigseln går det nyblivna paret ut tillsammans. När de kommer fram till dörren gäller det att vara snabb och sätta sin fot över den andres. Enligt gammal sed är det nämligen så att den gör det först kommer att få makten i äktenskapet.³³

²⁸ The Islamic Law of Personal Status, s. 42

²⁹ The Islamic Law of Personal Status, s. 43

³⁰ <http://www.brollopssidan.se/info/muslimskt-brollop.html>, hämtad 2010-03-27

³¹ <http://www.brollopssidan.se/info/muslimskt-brollop.html>, hämtad 2010-03-27

³² <http://www.brollopssidan.se/info/muslimskt-brollop.html>, hämtad 2010-03-27

³³ <http://www.brollopssidan.se/info/muslimskt-brollop.html>, hämtad 2010-03-27

4.1.3 Mahr

Mahr är ett obligatoriskt rekvisit för ett giltigt muslimskt äktenskap och är en form av hemgift (även kallat morgongåva eller brudpenning i Sverige) till kvinnan. Dess storlek bestäms vid äktenskapssets ingående och regleras som regel i äktenskapskontraktet. En del av morgongåvan, *mahr-muakhkar*, fungerar som ett slags skadestånd och betalas t.ex. ut till kvinnan om mannen förskjuter henne, dvs vill skilja sig från henne. Den andra delen av morgongåvan, *mahr-muqaddam*, betalas till kvinnan vid äktenskapets ingående. Innan kvinnan har mottagit mahr har hon ingen skyldighet att fullborda äktenskapet genom samlag. Efter det att mahr utbetalats är dock kvinnan förpliktad att ha samlag med sin äkta man. Storleken på *mahr* är även en indikation om hur mycket mannen och hans familj uppskattar kvinnan i fråga. Summan bestäms utifrån kvinnans sociala ställning före äktenskapet, hennes familjs rang och hennes personliga kvalitéer (t.ex. utbildning, ålder och utseende). Normalt sett brukar mahr vara jämförbar med en genomsnittlig årsinkomst.³⁴

4.1.4 Polygami

Månggifte är enligt muslimsk rätt tillåtet för män men ej tillåtet för kvinnor. En man kan fyra fruar samtidigt men enbart under förutsättning att han kan behandla dem lika.³⁵

Och ni kommer aldrig att klara av att göra perfekt rättvisa mellan fruarna även om det skulle vara er varmaste önskan, så luta inte för mycket åt en av dem (genom att ge henne mer av er tid och tillgång) så ni lämnar den andra hängande (dvs. varken skild eller gift). Och om ni gör rättvisa och gör det som är rätt och fruktar Allah genom att hålla er borta från allt som är fel, så är Allah den Evigt Förlåtande, den Mest Barmhärtige. (Koranen 4.3).

Shi'itisk islam tillåter även mannen att ha fler än fyra fruar under s.k. tidsbegränsade äktenskap (se 4.1.5).

Motiveringarna till varför männen skall ha rätt att gifta sig med flera fruar är många, men en av de vanligaste är att mannens sexuella behov skulle vara större än en kvinnas. Andra förklaringar är att mannen, genom att ha fler fruar, visar sin höga status, han vill demonstrera att han har råd att försörja fler än en fru. Faktum är dock att polygami är vanligast bland analfabeter vilket kan få föregående skäl att framstå som något tvivelaktigt.³⁶

³⁴ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 73

³⁵ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 58

³⁶ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 58

4.1.5 Tidsbegränsat äktenskap

Tidsbegränsade äktenskap är tillåtet enligt den shi'itiska grenen av Islam och dessa äktenskap innebär att de ingås för en begränsad tidsperiod, t.ex. kan denna period sträcka sig över en natt eller över 20 år. Om det tidsbegränsade äktenskapet ingås för mer än 99 år anses det som permanent. Hustrun i ett tidsbegränsat äktenskap, *sieghe*, har ej någon arvsrätt efter maken och hon har ej heller rätt till underhåll från honom.³⁷

Ett tidsbegränsat äktenskap kan vara av två slag: sexuellt och icke-sexuellt. Det sexuella tidsbegränsade äktenskapet jämföras ofta med prostitution och har tidigare setts som något syndigt i många muslimers ögon. Denna syn har dock under senare tid förändrats och rekommenderas till och med ibland av den muslimska regimen i bl.a. Iran. Detta på grund av av det kvinnoöverskott som Iran-Irak-kriget förde med sig. Trots det att synen har förändrats har ofta de kvinnor som ingår den här typen av äktenskap fortfarande ett dåligt rykte. De tidsbegränsade äktenskapen kan även vara av icke-sexuell art och främsta skälet för att de ingås är att undvika den kraftfulla könssegregation som återfinns i många av de muslimska länderna. Två kvinnor kan t.ex. bli släkt med varandra om deras barn gifter sig och på så sätt kan de vistas obeslöjade med varandras manliga släktingar i varandras hem utan att brista i sedlighet.³⁸

Nikah Misyar är en sunnitisk form av muslimskt tidsbegränsat äktenskap. Det innebär att kvinnan kan ge upp ekonomiska och sociala rättigheter som hon annars hade varit berättigad till enligt de traditionella äktenskapsreglerna. Tanken är att en kvinna som utav en hög ålder eller ett handikapp inte kan ingå ett "vanligt" muslimskt äktenskap skall få chansen att ingå en enklare form av äktenskap. Detta förenklade giftermål kan innebära att kvinnan kan tvingas ge upp sin rätt till lika behandling vid polygami, eller ekonomisk säkerhet/underhåll, *nafaqa*, på grund av fattigdom eller andra olyckliga omständigheter³⁹

4.2 Mannen och kvinnans roll i äktenskapet

Tron är det som binder samman den muslimska familjen. Det är således förbjudet för en muslim att gifta sig med en *kafir* (en månggudadyrkare eller ateist). Det är dock tillåtet för en muslimsk man att gifta sig med en troende, praktiserande kristen eller judisk kvinna, men detta är ingenting som rekommenderas. För detta finns också vissa förbehåll (kvinnan måste t.ex. förbinda sig att uppfostra parets barn till muslimer). Då mannen är den som har det yttersta ansvaret för familjen i Islam, är det inte tillåtet för en

³⁷ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 59

³⁸ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 60

³⁹ Muslim Family Law, s. 143f

muslimsk kvinna att gifta sig med någon annan än en muslim. Profeten har sagt:

En kvinna blir gift av fyra orsaker; hennes rikedom, hennes sociala status, hennes skönhet eller hennes religion (moral), så gift er med den religiösa kvinnan om ni inte vill bli förlorare. (Bukhari).⁴⁰

Islam tolererar inga för- eller utomäktenskapliga förbindelser. Mannen och kvinnan kan träffas i sällskap med andra muslimer eller i familjen och diskutera och lära känna varandra. Detta kan pågå så länge parterna önskar, dvs. tills de anser att de kan ingå ett äktenskap eller tills de inser att de inte alls passar ihop. Det är mycket viktigt att de tar god tid på sig och att de anstränger sig för att ta reda på den andres åsikter, läggning och temperament, för att kunna bestämma om de passar att leva tillsammans.⁴¹

Familjen är, som tidigare nämnts, en stöttepelare i det muslimska samhället. Den skall fungera som ett miniatyrsamhälle, där den nya generationen uppfostras i den islamiska andan och varsamt förs ut i samhället. Följande uttalande av profeten visar vilken anda som bör råda inom familjen:

O, mitt folk, edra hustrur har vissa rättigheter över eder och ni har vissa rättigheter över dem. Behandla dem väl, ty de är edra kompanjoner och anförtrödda medhjälpare.

I den muslimska familjen har alla klart definierade uppgifter, dels i den stora familj som släkten utgör och dels i den familj som består av mamma, pappa och barn. Av hemmets olika sysslor har uppfostran av barnen och tillsyn av hemmet fallit på kvinnan. Mannens uppgift är att sköta familjens ekonomi. Han skall se till att det finns matpengar, pengar till hyran och kläder, osv. Kvinnan kan t.o.m. begära att mannen anställer en kokerska, en städerska eller dylikt (om han har möjlighet). Mannen är också den som företräder familjen utåt.⁴² Män och kvinnor är jämlika, men inte identiska enligt Islam. Kvinnan är hemmets härskarinna och mannen är familjens överhuvud.⁴³

4.3 Rätten till skilsmässa

Om konflikter inte kan lösas rättvist mellan mannen och hustrun, föreskriver Koranen medling mellan parterna med hjälp av familjemedlemmar från bådas familjer (Koranen 4:35). På det här sättet visar Koranen ett tillvägagångssätt för mannen och hustrun att lösa en bestående konflikt i sitt äktenskap. Dock anses skilsmässa vara den absolut sista utvägen, som tillåts men inte uppmuntras. Islam prioriterar bevarandet av tron och individuella

⁴⁰ Sahih Al-Bukhari är en samling av Profeten Mohammeds uttalanden och handlingar som även kallas för Sunna. Sahih Al-Bukhari anses vara den mest autentiska källan till Islam efter Koranen.

⁴¹ <http://www.islamiska.org/s/familje.htm>, hämtad 2010-04-11

⁴² <http://www.islamiska.org/s/familje.htm>, hämtad 2010-04-11

⁴³ <http://www.islamiska.org/s/familje.htm>, hämtad 2010-04-11

mäns och kvinnors rätt till livsglädje i det fall då äktenskapet är destruktivt.⁴⁴

4.3.1 Olika typer av skilsmässa

Formerna för äktenskapsupplösning innefattar ett genomförande baserat på: (a) gemensam överenskommelse – *khula* eller *mubaraat*, (b) mannens initiativ (*talaq*), (c) hustruns initiativ (om det finns inskrivet i hennes äktenskapskontrakt), (d) domstolens beslut på hustruns initiativ med legitim anledning (t.ex. att mannen underlåter eller inte klarar av att försörja sin fru, impotens eller misshandel) och (e) hustruns initiativ i fall där mannen inte begått något direkt fel men kvinnan inte tycker om honom. I detta fall krävs det att hon ger tillbaka sin bröllopsgåva (*mahr*) eller en motsvarande kompensation.⁴⁵

Då ni har skilt er från er hustru och hennes vänteperiod närmar sig slutet, skall ni antingen ta henne tillbaka eller också ge henne fri, allt enligt god sed. Men ni får inte hålla henne kvar mot hennes vilja för att skada henne. (Koranen 2:231, se även 2:229 och 33:49)

Skilsmässa är i första hand förbehållet mannen. Genom att tre gånger uttala ordet *talaq* (ungefär ”Jag skiljer mig från dig”) är äktenskapet upplöst. Efter de två första gångerna mannen har sagt ordet är det möjligt att återgå in i äktenskapet igen, men efter den tredje gången blir skilsmässan irreversibel, om inte kvinnan hinner gifta sig med en annan man emellan. I vissa traditioner idag skall uttalandet vara bevittnat och skilsmässan måste registreras i offentliga register.⁴⁶

Mannens rätt till skilsmässa är fastslagen i Koranen och behöver inte föranleda några särskilda argument. I en del muslimska traditioner är det endast möjligt för kvinnan att kräva äktenskapets upphörande om mannen är impotent eller psykiskt sjuk. Enligt andra rättstraditioner kan kvinnan begära hos en *qadi* (domare) att äktenskapet upplöses (*khul*) mot att hon avsäger sig sina ekonomiska rättigheter. Någon forskare (bland andra L Rosen i *Justice of Islam*) uppskattar att var tredje muslimsk skilsmässa är en form av *khul*. Liksom vid äktenskapets ingående är upplösning enligt *khul* en förhandlingsfråga, men ofta innebär det att kvinnan avsäger sig sin *mahr* (brudpengen).⁴⁷

Det föreligger också en ekonomisk skillnad beroende på vem som har initierat skilsmässan. Om en man skiljer sig från sin hustru är han skyldig att försörja henne under en väntetid, *idda*, som ska vara tre menstruationscykler

⁴⁴ Muslim Family Law, s. 279

⁴⁵ http://www.ungamuslimer.se/index.php?option=com_content&view=article&id=162%3Akvinnan-i-islam&Itemid=119, hämtad 2010-04-12

⁴⁶ Muslim Family Law, s. 280

⁴⁷ Muslimska familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 67f

(vilket kvinnan själv rapporterar och hennes ord bör inte ifrågasättas enligt lagen, sålunda kan hon förhålla väntetiden upp till några år om hon skulle ha svårt att hitta ett nytt boende). Mannen förväntas även att utbetala en summa pengar till kvinnan vid skilsmässa. Om kvinnan initierar skilsmässan får hon oftast avstå från sådana ekonomiska kompensationer.⁴⁸

⁴⁸ Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv, s. 69

5 Teokrati vs. sekularism

Allt sedan den muslimska världens möte med det moderna Europa har det förts en intensiv debatt bland muslimska lärda om Islams förhållande till den moderna idétraditionen. Många lärda avfärdar bestämt varje tanke på förenlighet mellan dessa. Denna uppfattning har länge framstått som den muslimska världens gemensamma reaktion. Det har likväl funnits många ansedda skriftlärda som gett uttryck för ett annat tanke sätt. De har upplevt modernitetens mångfaldiga potential, svarat på dess utmaning och talat för Islams förenlighet med hela eller delar av moderniteten.⁴⁹

Saudi arabien är (som omnämnt i 3.1.1) det enda muslimska land som tillämpar Sharialagarna som officiell lag. Landet har valt att behålla en traditionell konstitution och ej anpassa samhället till den moderna världens behov. Sharia kan ses som ett teokratiskt och totalitärt rättsystem⁵⁰ – finns det verkligen någon plats i ett modernt, demokratiskt och sekulärt samhälle för ett sådant rättsystem – kan Sharia vara förenligt med det moderna samhället?

5.1 Sharia i det moderna samhället

Enligt Abdullah Ahmed An-Na'im, som är författare till boken *Islam and the Secular State* och själv muslim, är Sharia i behov av förändring, utan att för den sakens skull förlora sin betydelse som rättesnöre för muslimer. Trots det faktum att Sharia är Guds lag, kan och bör Sharian vara föremål för mänskliga tolkningar. Tolkningar som aldrig är slutgiltiga och definitiva enligt An-Na'im.⁵¹

Att eftersträva en islamisk stat är ej en lösning menar An-Na'im, tvärtom bör man bekämpa och sätta sig emot en sådan stat. En stat styrd av Sharialagarna anser An-Na'im sätta stopp för vidare utveckling av Islam och istället medföra en strikt religiös disciplin där den religiösa friheten skulle försvinna. An-Na'im förespråkar en sekulär stat där muslimerna själva fritt får lov att utöva sin religion och där de själva får styra hur stor del de religiösa värderingarna skall få spela in i politiken. Att staten är sekulär behöver per automatik ej betyda att samhället är det.⁵²

An-Na'im visar tydligt i sin bok hur omöjlig en dogmatisk tolkning av Sharia är i den moderna världen. Att modernisera Sharialagarna, t.ex. genom att rensa bort lagar som gör män till förmyndare för kvinnor etc., ser han ej

⁴⁹ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/nytankande-visar-vagen-for-islams-modernisering_46849.svd, hämtad 2010-04-13

⁵⁰ <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/sharia-1.563955>, hämtad 2010-04-08

⁵¹ An-Na'im, Abdullahi' Ahmed, *Islam and the Secular State*, s. 267ff

⁵² *Islam and the Secular State*, s. 274

som en omöjlighet, tvärtom bör det ske för att göra det möjligt för Guds lag att råda i människans moderna samhälle.⁵³

Det An-Na'im vill betona är att Islam fordrar demokrati för att komma till sin rätt och istället för statliga påbud i religiösa frågor ger han initiativet åter till den enskilde muslimen som i debatt med andra muslimer skall avgöra hur Islam skall praktiseras.⁵⁴

*Staten har många legitima funktioner som att upprätthålla fred, döma i tvister och förse oss med viktiga tjänster men dess auktoritet kan och bör ej gå så långt att den avgör vad som är och inte är Sharia.*⁵⁵

Mohammad Fazlhashemi, docent och universitetslektor i idéhistoria vid Umeå Universitet, menar att många islamiska modernister anser att demokrati i sig inte är den fulländade lösningen. Man måste även vara villig att *ta till sig* de normer och värderingar som genomsyrar det moderna samhällets sociala relationer, politik, juridik etc. Dessa skall betraktas som globala och övergripande värden som inte kan begränsas till en folkgrupp eller nation. Med utgångspunkt i globaliseringsprocessen söker man åstadkomma en form av förändring av den egna idétraditionen i förhållande till globala och övernationella normer och konventioner. Detta innebär att man underkastar de heliga texterna för en fortlöpande ny- och omtolkning. Följden har blivit en modernistisk reinventering och en nytolkning av islam. Denna nytolkning innebär att man på en del områden försöker påvisa islams förenlighet med moderniteten och på andra områden vill man anpassa sin tolkning till moderna normer och konventioner. Det rör sig alltså om en nytolkning som utmanar såväl Islamismen som det som anses vara sekulärt. Denna nytolkning görs för att å ena sidan bibehålla Islams attraktionskraft och å den andra sidan för att skapa harmoni mellan Islam och globaliseringsprocessen.⁵⁶

Den i Iran verksamme skriftlärde Mohammad Mojtahed Shabestari skriver i sin bok *A Critique of the Official Reading of Religion. Crises, Challenges and Solutions* att demokrati liksom mänskliga rättigheter symboliserar politisk och social rättvisa och är de högsta normerna som skall respekteras i en styrelseform. Dessa normer står, enligt honom, över alla religiösa gränser. Likt An-Na'im och Fazlhashemi anser han att den viktigaste förutsättningen, för att kunna skapa en demokratisk styrelseform i en muslimsk stat, är en reformering av de Sharialagar som tillåter juridisk diskriminering. En reformering kan vara fullt möjlig eftersom tidigare skrifttolkares tolkningar av Islam bygger på mänskliga kunskaper och referensramar som bottnar i förmoderna förhållanden, poängterar han. Dessa referensramar är helt främmande för dagens moderna förhållanden och det krävs en revidering av dessa kunskaper och referenspunkter. Shabestari

⁵³ <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/sharia-1.563955>, hämtad 2010-04-08

⁵⁴ Islam and the Secular State, s. 268

⁵⁵ Islam and the Secular State, s. 293

⁵⁶ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/nytankande-visar-vagen-for-islams-modernisering_46849.svd, hämtad 2010-04-13

anser att den islamiska rättsprincipen ijtihad – självständig analys eller tolkning av Koranen och profetens tradition för att skapa nya rättsregler inom den islamiska rätten – erbjuder möjligheter för förändringar i denna riktning. Han anser att man skall tvätta bort den heliga stämpeln på rättstolkningen och betrakta den som en mänsklig kunskap och därmed öppna för nya tolkningar. Istället för att förkasta islam i sin helhet eller stirra sig blind på traditionella principer skall man, enligt Shabestari, uppfatta andemeningen i dessa bestämmelser och komma med nytolkningar som står i harmoni med dagens förhållanden.⁵⁷

Den islamiska modernismen ger uttryck för en annorlunda och mer nyanserad uppfattning i synen på väst och moderniseringen. Istället för en avvisande attityd förespråkas harmonisering. Man anser att muslimer kan ta del av västs lärodomar och det moderna samhällets normer och värderingar. Syftet tycks vara att framställa Islam som en progressiv, dynamisk och rationell religion som är relevant för modernt liv som kan ligga till grund för en modern islamisk identitet. Muslimerna skall enligt denna tolkning tillägna sig moderniteten i övertygelsen om att islam är förenlig med och möjlig att forma efter modernitetens krav och utmaningar. Islamisk modernism skall emellertid inte uppfattas som en total homogenisering med globala processer. Den avstår från självförnekelse och imitering av väst eller förkastande av allt som ligger till grund för den egna kulturella och religiösa identiteten. Fortfarande utgår man från Islam som en grundläggande plattform för en modern identitet.⁵⁸

⁵⁷ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/nytankande-visar-vagen-for-islams-modernisering_46849.svd, hämtad 2010-04-13

⁵⁸ Rosen, Lawrence, *The Justice of Islam*, s. 168

6 Intervjuer

6.1 Jan Hjärpe – Professor emeritus i islamologi

Muslimsk rätt uppfattas idag av många i västvärlden som något svårförståeligt och ofta skrämmande – hur kommer det sig tror Du?

- Media har koncentrerat sig på tolkningar och tillämpningar av den muslimska rätten som har nyhetsvärde. Media ger inget utrymme åt andra, mer modernistiska tolkningar och därmed en mer rättvis bild av debatten om Sharia i den muslimska världen. Ej heller råder det någon debatt i media om de reformer som finns.

Den islamiska familjerätten återspeglar ett patriarkaliskt samhälle, denna fråga om könsroller – är den helt och hållet religiös eller till viss del kulturell?

- Nej, denna fråga är varken helt och hållet religiös eller helt och hållet kulturell. Frågan berör snarare de tribala normsystem som fungerar som ett slags selektionsinstrument. Det rör sig om ”grupper” som har egna normer och regler, grupper som solidariserar sig och tar ansvar inåt i gruppen men inte utåt och mellan grupperna. Det är knappast någon tvekan om att regelsystemet har utvecklats inom tribala släktsamhällen och därför kommit att anpassas till vad som var och är relevant just där. En förändring kräver att individen kan känna trygghet som medborgare i en fungerande stat eller samhällsordning.

Skall man börja ändra i religionen eller i kulturen för att uppnå jämställdhet mellan könen?

- Normsystemen återspeglar samhället och dess ekonomiska strukturer. Den ekonomiska utvecklingen är väsentlig, dock måste man vara realist och se detta ur ett längre perspektiv – det tar tid att genomföra dessa förändringar. Men det är just de ekonomiska och sociala förändringarna som gör reformer naturliga och nödvändiga.

Är det möjligt att, i ett muslimskt land, som medborgare, välja att leva sekulariserat?

- Det är viktigt att skilja på profana och religiösa ritualer/seder. Det är möjligt att leva sekulariserat, som medborgare i ett muslimskt land, om den övergripande normen är respekt för individens eget val. Så länge detta val inte stör eller hindrar andra.

Kan Sharialagarna anpassas till den moderna världens behov och samhälle?

- Den traditionella fiqhen går förmodligen ej att förändra, men däremot är det möjligt att genomföra en förändrad fiqh som ändå utgår ifrån idén om den gudomliga lagen och dess principer. Man återgår till källorna och ställer dagens frågor till dem i medvetande om de kunskapsteoretiska problemen som finns i texttolkning och texttillämpning.

Finns det utrymme för Sharialagstiftning i Sverige?

- Ej som en aktiv del utav svensk rätt men däremot när det gäller internationell privaträtt, där det är viktigt att man tar hänsyn till Sharia, t.ex. när det gäller mahr. Dock är det angeläget att betona att det råder olika utgångspunkt i olika länder. Det finns tillfällen då ett rimligt lagval innebär att man tar hänsyn till vilka förutsättningar kontraktet, t.ex. äktenskapskontraktet, har i det land där det ingicks när villkoren vid skilsmässa eller arv skall avgöras i den svenska domstolen, detta sker redan för övrigt.

6.2 Bejzat Becirov – VD Islamic Center i Malmö

Anser Du att det finns någon plats för Sharialagstiftning i Sverige?

- Nej, absolut inte. För det första vill jag poängtera att jag önskar att själva begreppet "Sharia" skall tas bort. Man bör istället för att hänvisa till Sharialagarna, hänvisa till varje enskilt lands lag då dessa kan skilja sig markant från varandra. Jag menar att man i Sverige skall följa svensk lag och ej låta de s.k. Sharialagarna få något utrymme. Det är olyckligt att se att Islam och islamisk rätt har fått sådan negativ klang här i Sverige. Media har i princip valt att enbart fokusera på ytterst små delar av Islam, delar som absolut är negativa men som har förstörats något enormt. Viktigt är, när det gäller samtliga religioner, att förstå att det finns både positiva och negativa inslag. Utveckling i rätt riktning sker först när man är villig att acceptera detta och vilja förändra och modernisera de delar som ej är förenliga med vår nutid.

Hur ser Du på Sharialagarnas framtid – finns det något behov av förändring/modernisering?

- Som jag tidigare var inne på menar jag att det är viktigt att man är införstådd med vad Sharia innebär, d.v.s. att dessa lagar har olika innebörd beroende på vem man frågar. Sharialagarna är definitivt i

behov av viss modernisering, det finns element som måste rensas bort, t.ex. de grymma hudud-straffen som bl.a. tillämpas i Saudiarabien. Dock är detta en kulturell fråga och ej en religiös som många tycks tro. Länder som Saudiarabien har valt att tillämpa en form av Sharia som ej på något sätt kan finna stöd i Koranen.

Att ha ett rättsystem baserat på religion – är det möjligt i vår ”moderna” värld?

- Nej. Religion är en personlig fråga och för mig skall religion innebära frihet för individen. Religion är inte något som skall beblandas med juridik över huvudtaget. Alla muslimer har i princip sin egen tolkning av Sharia vilket gör det omöjligt att ha det som officiell lag enligt mig. Dock är det ju faktiskt så att många länders rätt ursprungligen härstammar från religiösa skrifter. Men i vår moderna värld är det av största vikt att stater förblir eller i vart fall strävar efter att vara sekulära.

Upplever du, i dina möten med unga muslimer, att de är för en sekulär stat eller det motsatta?

- Generellt kan man se att många unga muslimer, till en början, väljer att leva ännu mer religiöst i Sverige än de gjorde i sitt hemland. När de har bott här i Sverige ett tag har de dock en tendens att tröttna mer och mer på att leva efter de, i många fall stränga, kulturella regler som deras föräldrar kräver av dem. Ju längre tid de tillbringar i Sverige och ju mer de utbildar sig desto villigare och mer öppna blir dem till en sekulär stat. Självfallet finns det grupper bland unga muslimer som är mer positiva till Sharia men, som sagt, andelen som är för en sekulär stat ökar markant. Många börjar inse att man kan välja att leva som muslim utan att för den sakens skull leva i en teokrati. Rätt och religion bör hållas åtskilt.

7 Analys

7.1 Sharialagarna ur ett genusperspektiv

Enligt en modern feministisk tolkning är språkbruket i Koranen till stor del *androcentriskt*, det vill säga den riktar sig i första hand till män.⁵⁹ Framst när det gäller de lagar som rör äktenskapet är detta påtagligt.

”Lawful for you on the nights of the fasts is the approach of your wives. They are garments for you and you are garments for them.” (Koranen 2:187).

Mannen är du (you) och de/dem (they/them) är kvinnan/kvinnor. Detta betyder dock inte att texten är kvinnofientlig eller nedsättande och även om det finns delar som inte riktar sig direkt till män är dessa undantag. Men behöver detta nödvändigtvis betyda att lagarna ej slår lika för de två könen?

Fast Koranen främst i sitt språk riktar sig till män, så kan det vara svårt att avgöra om budskapet är riktat till alla muslimer oavsett kön eller om vissa avsnitt bara gäller specifikt för män eller specifikt för kvinnor. Det arabiska språket är så som franskan och hebreiskan språk med genusbestämda substantiv, vilket kan medföra svårigheter att avgöra vilka avsnitt i Koranen som är genusspecifika och vilka som är genusneutrala. Ett tydligt exempel på genusspecifika substantiv är att en muslimsk man betecknas som *muslim*, medan en muslimsk kvinna betecknas *muslimah*. En grupp av kvinnor benämns som *muslimat* och en grupp män benämns som *muslimin*. Problemet uppstår då en grupp bestående av både män och kvinnor benämns som *muslimin*, det vill säga samma beteckning som för gruppen män. När begreppet *muslimin* står i texten bör man inte anta att det bara gäller män, oftast riktar sig texten till alla muslimer oavsett kön. Många av de muslimer som vill klargöra att män och kvinnor är lika inför Gud brukar använda sig av vers 33:35 som i sin första mening tydligt visar att den gäller för både män och kvinnor.

”För de män och de kvinnor som har underkastat sig Guds vilja, de troende män och de troende kvinnorna (...) De män och de kvinnor som alltid har Gud i tankarna – (för dem alla) har Gud i beredskap förlåtelse för deras synder och en rik belöning.”

Faktum kvarstår dock att enligt vissa av de muslimska lagarna åtnjuter kvinnan ej samma rätt som mannen, en del Sharialagar är *ej* könsneutrala. Detta blir t.ex. tydligt när det gäller äktenskapsreglerna, i synnerhet de regler som reglerar skilsmässa. Mannen har en ovillkorlig rätt till skilsmässa, han behöver ej framföra särskilda argument för att få igenom

⁵⁹ http://www.svd.se/kulturnoje/understrecktet/kan-islams-kvinnosyn-forandras_56079.svd, hämtad 2010-04-09

skilsmässan. För kvinnan däremot kan vägen till upplösning av ett äktenskap vara något mer komplicerad. I vissa muslimska länder, dock inte särskilt många, har kvinnan endast rätt till skilsmässa om det visar sig att mannen är impotent eller psykiskt sjuk. Men i de allra flesta muslimska länder är det så att kvinnan *har* fullständig rätt enligt lag att initiera en skilsmässa. Dock sker inte detta helt utan förbehåll, utan det krävs av kvinnan att hon betalar åter den mahr (bröllopsgåvan) som hon fick vid äktenskapets ingående. Det är ett ofrånkomligt faktum att mannen och kvinnan ej åtnjuter *samma* rätt när det gäller skilsmässa men behöver det betyda att kvinnan ej har *lika stor* rätt? Vid en första anblick av de familjerättsliga Sharialagarna, beträffande skilsmässa, kan man få intrycket av att mannen och kvinnans rättigheter är väldigt ojämförbara. I praktiken är det dock ej hela sanningen. Mannen kan förvisso initiera skilsmässa utan att anföra några argument för detta, medan kvinnan antingen måste argumentera för sin rätt till skilsmässa *eller* betala åter den mahr hon blivit tilldelad vid äktenskapets ingående, men både kvinnan och mannen *har rätt* att kräva skilsmässa utan att behöva framlägga några direkta grunder för detta. Om mannen väljer att framföra begäran om äktenskapsskillnad blir han underhållsskyldig gentemot kvinnan under *idda* (tre menstruationscykler). Är det kvinnan som initierar upplösningen är mannen ej försörjningspliktig gentemot henne utan det är då kvinnan som måste ge mannen pengar i form av *mahr*. Enligt lagtexten har följaktligen både mannen och kvinnan rätt att begära skilsmässa, den väsentliga skillnaden könen emellan är den *ekonomiska gottgörelsen*; initierar kvinnan upprottet skall hon betala tillbaka sin mahr och om mannen initierar upplösningen är han underhållsskyldig gentemot henne under en viss period efter äktenskapets slut. Den s.k. ekonomiska gottgörelsen ser olika ut för könen men behållningen för de båda är i slutändan princip densamma – den som initierar skilsmässa förlorar ekonomiskt på det medan den andre parten erhåller viss summa (antingen återfående av mahr eller underhållsbidrag).

En annan märkbar del av Sharialagarna där lagen ej är könsneutral är lagen om månggifte (se avsnitt 4.1.4). Mannen har enligt muslimsk rätt till att gifta sig med flera kvinnor, en rätt som fullständigt är förbehållen mannen. Dock tillerkänns mannen endast denna rätt om han kan behandla sina flera fruar exakt lika, något som i praktiken verkar något omöjligt enligt mig.

Hur kommer det då sig att det finns uppenbara delar av Sharia där regelsystemet ej är könsneutralt – varför ser verkligheten ut som den gör och hur skapades detta?

I många av de muslimska länder, vars rättssystem och kultur jag har fördjupat mig i, kan jag tydligt se att familjen och äktenskapet har en annan betydelse än i t.ex. Sverige. Äktenskapet ses i många av dessa länder fortfarande som något heligt och ofta oupplösligt. Förhållandena liknar mycket de som rådde i Sverige fram till vår tids liberalisering av mäns och kvinnors relationer och kvinnors ökade rättigheter. Det var först 1973 som varje make fick en ovillkorlig rätt till skilsmässa i Sverige, innan dess krävdes giltigt argument för att få lov att skilja sig, t.ex. att någon av

makarna varit otrogen. Makar som önskade skilja sig var i början av seklet tvungna att tala med en präst innan frågan om skilsmässa ens togs upp av en domstol. Situationen i Sverige i början/mitten av 1900-talet kan många gånger liknas vid situationen i en del muslimska länder. I Iran kan en kvinna ännu ej bli förmyndare för sina barn då hon står under sin mans myndighet. Det var först 1923 som kvinnor i Sverige ej längre stod under sin mans myndighet.

De företeelser som idag framstår som främmande för det svenska rättssystemet har obestriddligen varit integrerade delar av det svenska rättssystemet fram till vår tid. De förändringar som har skett i Sverige när det gäller familjerätt menar jag är en följd av förbättrade ekonomiska villkor, liberaliseringen och sekulariseringen av det svenska samhället. I ett samhälle som t.ex. dagens Iran eller sekelskiftets Sverige, där endast en minoritet av kvinnorna är/var ekonomiskt oberoende, blir potentiella lagreformer om t.ex. rätt till skilsmässa ofta utan reell verkan. Skall den legala friheten kunna användas krävs ekonomiska möjligheter, men ännu viktigare – en förändrad människosyn. Att ändra/omtolka lagtext och göra den könsneutral är en sak och absolut ett steg i rätt riktning men förändras inte människo-/kvinnosynen hjälper det föga. Råder det ingen vilja att ta till sig nya, jämställda lagreformer får dessa inget innehåll. Den kultur och de normer/värderingar som råder i vissa delar av världen måste förändras. Genom att stärka kvinnornas ställning och ej längre låta dem leva efter männens villkor kan man uppnå jämställdhet. Likheter inför lagen menar jag bör vara en universell rättighet och något som ingen skall förvägras.

Enligt *Yvonne Hirdman* växer varje människa upp i ett genussystem som redan definierat vad som är kvinnligt och manligt. Hirdman talar om två mönster som är genussystemets grunder, det ena mönstret är *isärhållning* och det andra är *mannen som norm*, hon anser att det är tydligt att män och kvinnor hålls isär. Genussystemet är som ett slags *apartheidsystem* som anvisar kvinnor och män olika platser, olika jobb och olika egenskaper. Denna isärhållning bygger på att det som män gör värderas alltid högst. Det andra mönstret är att mannen ses som norm. Mannen är modellen för hur en människa ska vara, medan kvinnan är undantaget. Enligt Hirdman är en förutsättning för den manliga överordningen att kvinnor och män hålls isär, att det finns en manlig och en kvinnlig sfär som inte blandas. Segregeringen är något som upprätthålls av både män och kvinnor och det här kallar hon *genuskontraktet*. Man kan se det som ett kontrakt av olika rättigheter och skyldigheter som åligger män och kvinnor. Visserligen kan man riva sönder kontraktet och säga att man som kvinna inte accepterar spelreglerna, men det kan möta starkt motstånd och vara kämpigt. Det finns så många djupt rotade föreställningar om hur en man och en kvinna ska vara som gör det svårt att bryta mot stereotyperna.⁶⁰ Så länge kvinnor väljer att acceptera det s.k. genuskontraktet könen emellan kommer en förändring aldrig att ske. Så länge kvinnor väljer att ställa upp på männens villkor kommer jämställdhet aldrig bli en realitet. Vad som är viktigt är att kvinnan *vågar och vill* vara

⁶⁰ Hirdman, Y, Genussystemet - reflektioner kring kvinnors sociala underordning, Kvinnovetenskaplig tidskrift nr 3 1998

med och förhandla trots sin underlägsna ställning. Det stämmer till viss del att kvinnorna enligt muslimsk rätt är underställda männen, lagarna är ej könsneutrala i vissa hänseenden. Detta existerande kvinnoförtryck för feministiska rörelser i den muslimska världen en envis kamp emot. De hävdar att de rättslärda genom historiens gång har läst Koranen genom patriarkaliska glasögon. Det är dags att se bort från den traditionella *fiqh*, islamisk jurisprudens, som gällt i århundrande och se Sharia med nya ögon och inse att det är andra förutsättningar som gäller nu än de som gällt tidigare.

7.2 Kan Guds lag råda i människans samhälle?

Att låta en stat baseras på religiösa lagar – är det en möjlighet? Att eftersträva en islamisk stat är ej en lösning menar An-Na'im (se 5.1), tvärtom bör man bekämpa och aktivt motsätta sig en sådan stat. En stat styrd av Sharialagarna anser An-Na'im sätta stopp för vidare utveckling av Islam och istället medföra en strikt religiös disciplin där den religiösa friheten skulle försvinna. Jag håller med honom, jag förespråkar, likt An-Na'im, en sekulär stat. Men An-Na'im tar ett steg till; han vill se en stat där muslimerna själva fritt får lov att utöva sin religion och där de själva får styra hur stor del de religiösa värderingarna skall få spela in i politiken. Detta kan dock, enligt min mening, medföra en viss problematik, då det finns så oändligt många tolkningar av Sharialagarna. Jag är för en totalt sekulär stat och för religionsfrihet men An-Na'im menar att det är möjligt att ha ett icke-sekulärt samhälle trots att själva staten är sekulär. Han anser att muslimerna själva, som individer, skall få avgöra hur stor del religionen skall få påverka politiken medan jag tycker att religionen skall skiljas helt och hållet från politiken och juridiken. Att ett lands lagar, i dagens samhälle, baseras på religiösa skrifter bedömer jag att vara oförenligt med vårt s.k. moderna samhälle. Jag är för religionsfrihet och menar att det i princip är en omöjlighet att låta *Guds lag* utgöra ett lands rättssystem. Religionsfrihet innebär för mig frihet för den enskilde individen till sin egen tolkning och tro. Med hänsyn till den subjektiva aspekten av religion anser jag det vara otänkbart att låta religion utgöra ett lands lagar. Att låta Sharialagarna fungera som ett lands lag bidrar till, främst pga tolkningsproblematik, till stor rättsosäkerhet.

7.3 Framtidens Sharia

De röster som bestämt hävdade att den muslimska rätten skulle falla offer för den nya tidens krav har varit många. Detta har ännu inte skett och inget tyder för närvarande på att Sharias undergång skulle vara nära förestående. Dock är förändringar av Sharia på väg och under slutet av 1900-talet och under det tidiga 2000-talet har debatten världen över varit livliga om Sharia och Islams roll. Lokala kulturella seder i olika delar av världen och vissa

muslimers handlingssätt tenderar att förstärka felaktiga uppfattningar av det islamiska perspektivet. Dessa problem ökar på grund av tendensen att betrakta vissa juridiska tolkningar som om de var identiska med Islam, vilket ofta är en felaktig uppfattning. Man *måste* skilja på religionen Islam och de lokala kulturella seder som råder i vissa delar av världen.

Bristen på verklig förmåga till förnyelse är och har alltid varit en starkt hämmande faktor inom Sharia. För närvarande är det nästan uteslutande civilmål som behandlas inför Shariadomstolarna. Flertalet av dessa domstolar syns numera vara inriktade på de områden som i sammanhanget kan sägas vara klassiska, nämligen mål rörande familj och äktenskap, arv och testamente samt förmyndare. Därutöver handlägger domstolarna mål rörande inrättande av och förvaltning av stiftelser för välgörande och andra ändamål. Det förekommer fortfarande att en del *qadidomstolar* dömer i mål rörande fast egendom. När det gäller brottmål är de formella beviskraven så stora att det är mycket svårt att avkunna fällande dom.

Försök från sekulariserade politikerna att avskaffa Sharias förankring i samhället har ideligen slagit slint. Sådana misslyckade försök gjordes t.ex. i Nigeria för några år sedan. Folket slog vakt om sin gamla rätt och politikerna fick gå med på att Sharia garanterades i landets nya grundlag. Det enda land inom den klassiska islamvärlden där man helt har ett sekulariserat rättsväsende är Turkiet. Även i Israel, en gång ett av Turkiets gamla lydnområden, finns det fungerande *qadidomstolar* och studier i muslimsk rätt kan bedrivas vid det hebreiska universitetet i Jerusalem.

Internationella aspekter av familjerättsliga frågor är synnerligen aktuella och de blir mer och mer komplicerade. Det är därför viktigt att understryka att inom ramen för internationell privaträtt tillämpas redan familjerätt baserad på Sharia i många nationella västeuropeiska domstolar. Avtal mellan personer med hemvist i olika länder är ett stort fält för den internationella privaträtten, liksom familjerättsliga frågor och konflikter som rör personer med olika medborgarskap. I internationell privaträtt har nationalitetsprincipen varit stark, dvs att utländsk medborgare följer sitt hemlands lagar. På flera håll i Västeuropa hanterar domstolar familjeärenden för personer med exempelvis marockanskt, syriskt eller jordanskt medborgarskap i enlighet med dessa länders lagar, lagar som alltså är mer eller mindre inspirerade av islamisk *fiqh*. Detta kräver att domstolarna har kunskap om familjerätten i dessa länder.

Hur bör man då i framtiden se på Sharia? Skall man helt och hållet frånse eller godta dess makt och betydelse eller bör man vara öppen för modernisering och nytolkning?

Det är oemotsägligt att det medför problem när rättsystem skall modifieras, inte enbart pga att rättsystemen är olika, utan för att förutsättningarna skiljer sig åt. Men reformer sker och även nytolkning av rättskällorna. Sharia börjar så smått förlora sin roll som en oföränderlig storhet men man bör fortfarande ha i åtanke att troende muslimer anser att Koranen är Guds ord

som sändes ned i 6000 verser till profeten Mohammed. Koranen är enligt många muslimer en obestridlig källa till lagstiftning inom Islam. Över århundraden har de som ifrågasatt Koranen riskerat att bli dömda till döden eller få tunga straff. Att muslimska feminister, under en islamisk statsmakt nu har börjat ifrågasätta giltigheten av de på Koranen direkt baserade lagar som gäller kvinnor, kommer förhoppningsvis att leda till en omdefiniering av kvinnors rättigheter i muslimska samhällen. De kan öppna nya möjligheter för kvinnor i muslimska länder, och därigenom främja ett nytt sätt att tänka kring genus som berikar debatten om kvinnofrågor i islamiska länder. För det är just det som krävs; en omdefiniering av kvinnors rättigheter enligt Islam, om man lyckas ändra de patriarkala strukturerna och åstadkommer jämställdhet mellan könen, kommer den religiösa normen (förhoppningsvis) att följa efter. Att helt och hållet tro att det är möjligt att avskaffa Sharia som rättesnöre i de muslimska länderna över en natt menar jag är ett naivt sätt att tänka. Att inleda med att rensa bort de delar ur Sharia som så uppenbart är kvinno-/människoförtryckande, t.ex. stening, är rätt väg att gå, samt att man tolkar och ser Sharia med nya, jämställda glasögon, istället för de patriarkaliska som alltför länge har suttit på de rättslärdas näsor. Sharian och mänskliga rättigheter kan utan problem uppnå en fredlig samexistens, men man måste komma till insikt om att Sharia inte är en samling i sten skrivna, definitiva sanningar utan en hela tiden fortlöpande tolkningsprocess.

8 Slutord

Shariabegreppet och den islamiska familjerättens ställning i de sekulära staterna har debatterats intensivt de senaste åren. I många länder råder det stor skepsism mot de religiösa Sharialagarna, deras roll och framförallt hur kvinnan behandlas. Till stor del är Sharialagarna ej könsneutrala utan de riktar sig först och främst till mannen. Många delar av de religiösa lagarna framstår för mig som i högsta grad oförenliga med vår värld idag då kvinnan, enligt muslimsk rätt, till stor del är underkuvad. Som exempel på detta kan t.ex. nämnas mannens rätt till månggifte, mannens roll som familjeförsörjare, medan kvinnans huvudsakliga roll är att ta hand om hemmet, mannens ovillkorliga rätt till skilsmässa etc. Till viss del stämmer omvärldens ofta fördomsfulla tankar men viktigt att påpeka är även att reformer och nytolkning av Sharialagarna sker. Fler och fler kvinnor vågar och vill säga ifrån. Följden blir att de traditionella kulturella normerna som råder i en del muslimska länder utmanas och påtvingas en granskning som förhoppningsvis kan leda till en förändring. Man får dock inte förbise att premisserna är olika i olika delar av världen. På grund av den ensidiga synen på muslimska kvinnor i väst har Mellanösterns feministiska akademiker, under nästan två årtionden, försökt verka för en korrekt och bättre förståelse av komplexiteten i kvinnsituationen i islamiska samhällen.

Att ha ett rättssystem baserat på religion menar jag är motsägande i relation till den sociala och ekonomiska utveckling som har präglat vår värld under de senaste årtiondena. En sekulär stat bör vara målet för alla stater då det främjar religionsfriheten, men som jag nämnde tidigare är det troligtvis en framtidsvision. Den ekonomiska utvecklingen, globaliseringen, sekularismen samt kampen för kvinnors rättigheter har sett olika ut beroende på var i världen man befinner sig. Förändring av djupt rotade kulturella seder och normer tar tid. Istället för att förkasta de muslimska lagarna i sin helhet, eller stirra sig blind på traditionella principer, bör man uppfatta andemeningen i dessa bestämmelser och komma med nytolkningar som står i balans med dagens förhållanden. Målet skall vara att hitta nya lösningar som är baserade på mänskliga rättigheter och universella normer och värderingar.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Hjärpe, Jan, Sharia – En gudomlig lag i en värld i förändring, Norstedts förlag, Stockholm, 2005

Nasir, Jamal J, The Islamic Law of Personal Status, Graham & Trotman, London, 1990

Pearl, D, Menski, W, Muslim Family Law, 3: e upplagan, Sweet & Maxwell, London, 1998

An-Na'im, Abdullahi' Ahmed, Islam and the Secular State – Negotiating the Future of Sharia, Harvard University Press, U.S.A. 2008

Mallat Chibli, Introduction to Middle Eastern Law, Oxford University Press, Oxford, 2007

Rosen, Lawrence, The Justice of Islam, Oxford University Press, New York, 2000

Schiratzki, Johanna, Muslimska familjerätt – ur ett svenskt perspektiv, 2: a upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001

Artiklar

Bogdan, Michael, Svensk Juristtidning 1993, häfte 7 s. 597

Hirdman, Yvonne, Genussystemet – reflektioner kring kvinnors sociala underordning, Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr 3, 1998

Internetkällor

www.brollopssidan.se

www.dn.se

www.islamguiden.com

www.islamiska.org

www.svd.se

www.ungamuslimer.se

Övriga källor

Professor emeritus i islamologi vid Lunds Universitet – Jan Hjärpe

VD Islamic Center i Malmö – Bejzat Becirov

Koranen, svensk översättning av Mohammed Knut Bernström, Proprius förlag, Stockholm, 1998

Rättsfallsförteckning

Hovrättsdomar

RH 1993:116

RH 2005:66